

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Etika a evoluční teorie v díle Charlese Darwina

Monika Zábranská

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Etika a evoluční teorie v díle Charlese Darwina

Monika Zábranská

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph. D., za ochotu a cenné rady, kterých se mi dostalo při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. VYMEZENÍ POJMŮ	3
2.1. Etika	3
2.2. Morálka	4
2.3. Evoluce	5
2.4. Evoluční etika	5
2.5. Přírodní (přirozený) výběr	6
3. EVOLUCE PŘED DARWINEM	7
4. CHARLES DARWIN	9
4.1. Mládí a vzdělání	9
4.2. Plavba na lodi Beagle	10
4.3. Prezentace výsledků z cesty	11
4.4. Rodinný život	11
4.5. Konec života.....	13
5. O VZNIKU DRUHŮ PŘÍRODNÍM VÝBĚREM	14
6. O PŮVODU ČLOVĚKA	17
6.1. Sociální instinkt	17
6.2. Inteligence	20
6.3. Civilizace	22
7. EVOLUCE PO DARWINOVI	28

8. ZÁVĚR	33
9. RESUMÉ	35
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	36

1. Úvod

„V žádném okamžiku lidských dějin nezměnily vědecké objevy mravy, myšlenky a dokonce i krajinu tak, jako na počátku devatenáctého století.“¹ Řeč je o době, kdy se Anglie těšila velkému hospodářskému rozkvětu, který se za vlády královny Viktorie ještě více upevnil. „Zdalo se, že člověk se stává pánem přírody.“²

Práce každého myslitele je zajisté vždy časově podmíněna, proto bych se ráda krátce zmínila o době, ve které žil Charles Darwin. Větší část svého života prožil ve viktoriánském období (1837 – 1901), které nejenže změnilo pohled lidí na svět, ale i jejich myšlení. Jednalo se o dobu největšího britského rozmachu a stability. Došlo k mnoha politickým reformám, nástupu nových ideologií, rozšíření volebního práva, k četným technickým vynálezům, rozvoji přírodních věd. Věda byla na vzestupu. Průmyslová revoluce změnila způsob, jakým podstatná část společnosti žila a myslela. Během tohoto období došlo k zásadním změnám v každodenním životě člověka. Charles Darwin jako přírodovědec přispěl svým dílem k této změně vydáním své knihy *O vzniku druhů přírodním výběrem*. V této knize Darwin odvodil z velmi odlišné povahy jednotlivých druhů společnou minulost, která spojovala veškeré druhy s jedním předkem. Tuto ideu Darwin nazval vývojová teorie. Evoluční teorie se brzo stala široce rozšířeným pojmem, který ve společnosti vyvolal silnou kontroverzi a debatu, která pokračuje do dnešního dne.

Historik Maurois napsal, že „... všichni Angličané viktoriánské doby, chudí i bohatí, dospívali k víře v pokrok. Před vědou měli téměř náboženskou úctu. Středověk viděl ve vesmíru výsledek svobodné vůle boží, osmnácté století se pokoušelo smířit rozumovou víru se soustavou přírodních zákonů. Lyellovy Principy geologie a Darwinův Původ druhů otrásly biblickými teoriemi a poskytly tehdejší lidem ilusi, že objevili ve vývoji živých tvorů stejně přesné zákony jako ve světě neživé hmoty. I filosofie byla materialistická.“³ Došlo k postupnému oslabování vlivu církví na politické a společenské dění. To ovšem neznamená, že by lidé upustili od víry v Boha. Nesmíme

---

¹ Maurois, André. *Dějiny Anglie*, s. 394.

² Tamtéž.

³ Tamtéž, s. 398 -399.

zapomínat, že většina přírodovědců pocházela z řad církevních hodnostářů. Ti své vědecké zjištění, poznatky z pozorování přírody či bádání většinou propojili s vůlí boží. Proto se nemůžeme divit tomu, že se Darwin obával zveřejnit svou evoluční teorii (viz kapitola 1.4).

V úvodu své práce bych ráda vysvětlila termíny, které budu ve své práci zmiňovat. Poté nastíním, zdali a jak byla vnímána evoluce před zveřejněním Darwinovy evoluční teorie. Následující část věnuji Darwinovu životu a tomu, co na něho mělo nebo mohlo mít vliv. V další části přiblížím jeho dvě nejznámější díla *O vzniku druhů přírodním výběrem* (1859) a *O původu člověka* (1871). Pozornost budu především věnovat jeho spisu *O původu člověka*, kde se pokusím najít Darwinův názor na to, co determinuje lidskou morálku. V závěru práce zmíním, jaký vliv měla Darwinova evoluční teorie na jeho následovníky, a jak s ní naložili.

Cílem této bakalářské práce je seznámení s etikou a evoluční teorií v díle Charlese Darwina. Pozornost proto věnuji jeho stěžejním dílům, ve kterých přibližuje přirozený výběr jako hnací motor evoluce a kde vysvětluje původ morálky a lidskou přirozenost.

2. Vymezení pojmů

Ráda bych zde vysvětlila hlavní pojmy související s tématem evoluce morálky. Zdá se mi to věc celkem zásadní. Na mysli mám zejména tyto termíny: etika, morálka, evoluce, evoluční teorie a přírodní výběr.

2.1. Etika

Název pochází z řeckého slova *ethos*, což znamená zvyk, obyčej, mrav. Etika je filosofická disciplína zabývající se morálkou. Etika bývá někdy také nazývána praktickou filosofií. Zabývá se správným jednáním podle mravních norem. Etika neříká, co je dobré a co špatné, s čím souhlasit a proti čemu bojovat, neformuluje obsah morálky, ale zodpovídá otázky týkající se jejího zdůvodnění. Etika se neptá, jestli to či ono jednání je správné nebo špatné, ale proč je správné nebo špatné a proč bychom měli volit to správné a bránit tomu špatnému.

Pojem etika zřejmě prvně vymezil Aristoteles. Etikou se učenci zaobírali již před Aristotelem. Ústředním pojmem té doby je *areté* neboli ctnost. Sofisté zase zastávali názor, že není možné určit absolutní pravdu, protože ta je závislá na člověku, a je proměnlivá. Po mnoho století platilo (pro někoho stále platí), že morální cítění dal lidem Bůh. Očekávalo se, že lidé budou jednat a dodržovat křesťanská pravidla, tzv. Desatero božích přikázání. Tento pohled na svět radikálně změnil Charles Darwin uveřejněním svých názorů.

Etika stanovuje, co dané společenství v dané době považuje za mravné a co za nemravné, na kterých hodnotách staví svou mravnost, proč se něco má dělat a něco nemá dělat, za jakých okolností dochází k proměně.

Etika je dělena na několik směrů, které se během dějin vyčlenily dle různých přístupů k řešení etických otázek:⁴

---

⁴ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*, s. 109.

- **Etika deskriptivní (empirická)** – zabývá se popisem a tříděním morálních názorů, postojů a jednání
- **Etika preskriptivní (normativní)** – popisuje a hodnotí, na jakých argumentech je určitý morální fakt založen, co bylo kritériem, zda je přijatelný subjektivně nebo objektivně
- **Metaetika (analytická etika)** – zabývá se jazykem, který je užíván v morálních výpovědích

Etika proniká do nejrůznějších oborů. Podle toho rozlišujeme etiku lékařskou, sociální, obchodní a společenského jednání.

2.2. Morálka

Zdálo by se, že pojem morálka je celkem jasný a srozumitelný, ovšem podat jeho přesnou definici bývá obtížné. Intuitivně chápeme, že se morálka zaobírá tím, co je správné a špatné, spravedlivé a nespravedlivé.

Filozof Jan Sokol píše, že „*Společenský mrav je tradovaný soubor obvykle nepsaných pravidel toho, co daná společnost od člověka očekává.*“⁵ Jde tedy o normy, konvence a obyčeje, které vymezují žádoucí chování ve společnosti od nežádoucího. Morálka je ovlivňována kulturou, náboženstvím, politikou, ekonomikou apod., není univerzální a neměnná v čase. Tento názor sdílí i etolog de Waal, když říká že, „*Morálku se učíme žítím mezi lidmi.*“⁶ Morální systém ovšem nemůže ignorovat naši přirozenost a naše instinkty. Morální normy nebývají zpravidla psané. Proto jejich interpretace a způsob dodržování jsou spíše záležitostí vztahu jedince k těmto normám. Dodržování morálních norem je individuální a dobrovolné. Přesto jsou zde určité tlaky: respektování morálních norem bývá vynucováno veřejným míněním, podléhá tedy neformální sociální kontrole. Morálka zajišťuje fungování společnosti.

⁵ Sokol, Jan. *Filosofická antropologie*, s. 188.

⁶ Zrzavý, Jan. *Předmluva k českému vydání* in: Ridley, Matt. *Původ ctnost*, s. 9.

2.3. Evoluce

Pojem evoluce pochází z latinského slova *evolvere*, které znamená vyvíjet. O ideji evoluce uvažovali filosofové už dlouho před Charlesem Darwinem. „*Tento pojem je obvykle vnímán jako postupný vývoj jakékoli soustavy s ‚pamětí‘, tj. jakékoli soustavy, která odpovídá na vnější vlivy v závislosti na tom, s jakými vlivy se již setkala v minulosti. To znamená, že můžeme mluvit stejně dobře o evoluci jazyků, automobilových karoserií nebo osobních počítačů jako o evoluci kaprovitých ryb. Jedním z mnoha typů evoluce je biologická evoluce. Je zajímavá především tím, že v jejím průběhu samovolně vznikají organismy, tj. systémy účelně přizpůsobené využívání nejrůznějších zdrojů prostředí, tedy mezi jinými třeba takoví obdivuhodní tvorové jako mouchy octomilky, kokosové palmy a jeseteři.*“⁷

Hlavním mechanismem evoluce je přírodní výběr. Evoluce vysvětluje, jak jsme se zrodili a jak zapadáme do okolního světa. Tyto vědomosti nám třeba umožňují pochopit naše emoce a instinkty. Důležité je ale uvědomit si, jak máme velmi blízko k jiným živým organismům a podle toho si jich vážit.

2.4. Evoluční etika

Dalším termínem, který je třeba vysvětlit je pojem evoluční etika. Jedná se o směr, který v první řadě chápe morálku jako biologickou kategorii. Tvrdí, že veškeré chování je determinováno evolučním vývojem. „*Představitelé evoluční etiky nepřisuzují morálce pouze biologickou funkci a nedomnívají se, že by kulturní aspekty byly v diskusi o morálním chování irelevantní. Biologickému zpracování problémů morálního chování přisuzují prioritu z toho důvodu, že člověk je v první řadě biologickým bytím a kulturně se rozvíjel teprve později během své evoluce, aniž by bylo vymazáno jeho biologické, rodově dějinné dědictví.*“⁸

Průkopníky tohoto postoje byli Charles Darwin a Herbert Spencer. Evoluční etika se začala vyvíjet po vydání knihy Charlese Darwina *O původu člověka* v roce 1871. Tím byla připravena půda pro další rozvoj evoluční etiky.

---

⁷ Flegr, Jaroslav. *Zamrzlá evoluce aneb je to jinak, pane Darwin*, s. 18.

⁸ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*, s. 110.

2.5. Přírodní (přirozený) výběr

Přirozený výběr je proces, který dle rozmanitých kritérií vybírá z různorodé skupiny jedinců ty, které potlačuje, nebo naopak zvýhodňuje. V biologických systémech je spolu s proměnlivostí organismů pomyslným hnacím motorem evoluce. Aby přírodní výběr fungoval, musejí být splněny čtyři základní předpoklady - dědičnost, variabilita, nadprodukce a nenáhodné přežívání. Základní dva typy přirozeného výběru jsou přírodní výběr a pohlavní výběr, ale patří sem například i rodičovský výběr.⁹

Evoluční biolog Jaroslav Flegr upozorňuje na to, že Darwinův termín *natural selection* se v české literatuře překládá dvěma způsoby. Buď jako přírodní nebo přirozený výběr. Přirozený výběr je širší pojem a zahrnuje jak výběr tlakem prostředí (přírodní výběr), tak i výběr pohlavní.¹⁰

„Lidé se přirozeně budou soustřeďovat na úroveň organismu, protože jsou sami organismy. Z hlediska přirozeného výběru však mají organismy až druhořadý význam. Pokud je možné říci, že se přirozený výběr o něco „stará“, - a obrazně řečeno, taková věc existuje – pak to nejsme my sami, je to informace v našich pohlavních buňkách, v našich vajíčkách a spermích. Přirozený výběr pochopitelně „chce“, abychom se chovali určitým způsobem. Když se mu ale podřídíme, už ho nezajímá, zda jsme při tom šťastní, nebo nešťastní, zda se zmrzačíme, nebo dokonce zemřeme. Jediné, co přirozený výběr „chce“ uchovat, je informace obsažená v našich genech, a nebude brát ohledy na jakékoli naše utrpení při sledování svého cíle.“¹¹

---

⁹ https://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99irozen%C3%BD_v%C3%BDb%C4%9Br

¹⁰ Flegr, Jaroslav. *Evoluční biologie*, s. 101.

¹¹ Wright, Robert. *Morální zvíře*, s. 173.

3. Evoluce před Darwinem

K pochopení současnosti je třeba nahlédnout do minulosti. Z tohoto důvodu jsem do své práce zařadila letmý náhled na vývojovou teorii před Darwinem.

K vývojové teorii se před Darwinem přikláněli například Aristoteles, Lucretius, David Hume, Georges Louis Leclerc Buffon, Jean-Baptiste Lamarck i Darwinův dědeček Erasmus Darwin. Tito Darwinovi předchůdci však tvrdili pouze to, že vše živé se mění. Jejich odpůrci ovšem odmítali jejich teorie a argumentovali neznalostí vývojových činitelů.

Před Darwinem ve vědě, ale i společnosti téměř absolutně vládl kreacionistický pohled na boží původ světa, živočichů i člověka. Původ morálky byl nezpochybnitelný, poněvadž byl předmětem církevní doktríny. Na základě paleontologických a geologických poznatků se ve vědě asi sto let před Darwinem a Wallacem¹² objevovaly první evolucionistické formulace či teorie. Ovšem zásadní prolomení církevní kreacionistické dogmatiky znamenalo až Darwinovo dílo. Etika a morálka byla do té doby pouze předmětem filosofie a teologie, které se věnovaly zejména normativním ideálům etických pravidel a v souvislosti s morálkou i lidské přirozenosti. Až teprve Darwin jako první učinil původ morálních systémů a mravnosti věcí přírodní vědy.

Lucretius (asi 94 - 55 př. n. l.) je jeden z předních zástupců atomistické tradice. Podle jeho filozofie materialistického světového názoru probíhá v přírodě i ve světě všechno nikoli díky působení božských sil, ale podle odvěkých zákonů.

V knize *Evoluce před Darwinem* autoři píší, že „Lucretius nahlížel vznik života, tak i kulturu stejně - „*kultura se vyvinula ‚zdola‘, v postupných krocích, bez přispění bohů a na základě principů, které jsou skoro až mechanistické [...]pro oba tyto výklady, přírodní i kulturní, platí, že je neřídil žádný celkový účel a cíl.*“¹³

Lucretiovo dílo se stalo inspirací osvícenské filozofii 18. století v jejím boji proti náboženským předsudkům.

---

¹² Britský biolog Alfred Russel Wallace (1823-1913) koncipoval podobnou teorii přírodního výběru nezávisle na Darwinovi

¹³ Hladký, Vojtěch. *Evoluce před Darwinem*, s. 100.

David Hume (1711 - 1776) sepsal své *Rozmluvy o přirozeném náboženství* v roce 1751. Ovšem obával se kritických ohlasů, a proto *Rozmluvy* vyšly až tři roky po jeho smrti. Jeho obavy byly zřejmě opodstatněné, protože ve své protiteleologické argumentaci tvrdí, že „...to vše je dokladem, že svět není dílem rozvažujícího tvůrce, nýbrž slepé přírody, která ze sebe vydává výtvary, jež se vyznačují nenapravitelnými nedostatky a o jejichž blaho se nijak nestará.“¹⁴ To bylo tvrzení na 18. století přece jen odvážné.

Nejzásadnější byla práce **Jeana Baptiste Lamarcka** (1744 - 1829) *Philosophie zoologique, 1809*. J. B. Lamarck byl autorem první celistvé evoluční teorie, jejíž hlavní mechanismus spatřoval v dědičnosti cvikem získaných vlastností prostřednictvím adaptace na okolní prostředí. Mj. v současné době je tento princip jednou z hlavních tezí kulturní evoluce.¹⁵

Vybrala jsem pouze několik autorů, kteří nevěřili v neměnný svět, který stvořil Bůh. Bylo jich zajisté daleko víc. Já jsem chtěla pouze ukázat, že Darwin nebyl první, kdo se zabýval evolucí. Byl ovšem první, kdo dokázal vysvětlit, na jakém principu evoluce probíhá.

---

¹⁴ Hladký, Vojtěch. *Evoluce před Darwinem*, s. 139.

4. Charles Darwin

4.1. Mládí a vzdělání

Charles Darwin, celým jménem Charles Robert Darwin, se narodil 12. února 1809 v anglickém Shrewsbury. Jeho otcem byl venkovský lékař Robert Darwin. Dědeček Erasmus Darwin byl také lékař, ale i filosof, básník a vědec. Na konci osmnáctého století formuloval evoluční myšlenky ve svém díle *Zoonomie*. Byl členem Hnutí proti otroctví. Charlesova matka pocházela z dobře situované rodiny Wedgwoodových. Dědeček Josiah Wedgwood byl slavným hrnčířem a podnikatelem. „*Charles nebyl šlechticem, avšak patřil k lidem z bohaté vyšší střední třídy, která na průmyslové revoluci velmi významně vydělala*“¹⁶ Darwinovi i Wedgwoodovi byli stoupci unitářské církve. „*To znamenalo, že popírají existenci Svaté trojice (a tudíž si mysleli, že Ježíš byl prostě dobrý člověk) a neuznávali roli Boha, který do toho tady dole neustále zasahuje.*“¹⁷ Když bylo Charlesovi osm let, jeho matka zemřela.

V letech 1818 až 1825 studoval Darwin v internátní škole ve Shrewsbury. Ve škole nijak ne vynikal a dle vlastních slov byl svým okolí i sebou samým považován za obyčejného hochu podprůměrného nadání.¹⁸ Projevoval však zájem o přírodu a přírodní vědy, prováděl chemické pokusy a sbíral přírodniny. V šestnácti letech odjel studovat lékařství na Edinburskou univerzitu ve Skotsku. Ani zde se mu nelíbilo. Nerad přihlížel operacím, které se v té době prováděly ještě bez anestézie. Během svého pobytu na edinburghské univerzitě se seznámil s různými přírodními vědami a jeho zájem se tak pomalu obracel k botanice. Seznámí se zde například s osvobozeným jihoamerickým otrokem a preparátorem Johnem Edmonstonem, který ho naučil vycpávat ptáky, zoologem R. E. Grantem, který ho naučil, jak pitvat mořské živočichy pod mikroskopem, v přírodopisném kurzu Roberta Jamesona získal vědomosti z geologie a při pomocných pracích v Muzeu Edinburské univerzity se naučil klasifikovat rostliny. Během studií se Charles aktivně zapojil do činnosti Pliniovy společnosti (Plinian

---

¹⁵ https://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Lamarck

¹⁶ Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 13.

¹⁷ Tamtéž, s. 288.

¹⁸ Darwin, Charles. *Vlastní životopis*, s. 28.

Society), kde v březnu 1827 přednesl své první vědecké pojednání. Otec viděl jeho nezáměr o studium, a proto ho poslal na Christ's College na Cambridgeské univerzitě, kde začal studovat teologii. V té době byla většina anglických přírodovědců právě duchovními otci, takže bylo celkem přirozené, že se bude věnovat teologii. Ani studium na této věhlasné univerzitě ho nenadchlo. Raději se věnoval sbírání brouků a botanice. Jeho bratranec ho seznámil s reverendem Johnem S. Henslowem, profesorem botaniky. Závěrečné zkoušky na Cambridgeské univerzitě nakonec složil s výborným prospěchem. Na Darwina měl značný vliv i profesor geologie, reverend Adam Sedgwick. Seznámil Darwina s praktickou geologií. Během geologických prací v severním Walesu našli tropické ulity mlžů. Po návratu z Walesu mu byla nabídnuta účast na plavbě na lodi HMS Beagle.

4.2. Plavba na lodi Beagle

Henslow doporučil Darwina jako přírodovědce na plavbu lodi HMS Beagle, která se chystala na dvouletou expedici. Expedice měla zmapovat pobřeží Jižní Ameriky a po celém světě provádět chronologická měření za účelem zjištění zeměpisné délky.¹⁹ Cestou měli vrátit zpět do Tierra del Fuego tři jihoamerické domorodce, kteří byli dovezeni do Anglie k christianizaci.²⁰

... Toto byla rozhodující událost v jeho životě. Ve své autobiografii o této plavbě Darwin napsal: „byla daleko nejdůležitější událostí v mém životě a rozhodla o celé mé životní dráze.“²¹

HMS Beagle vyplula z Devonportu 27. prosince 1831. Kapitánem lodi byl Robert Fitzroy. Darwin strávil dvě třetiny času zkoumáním pevniny. Zajímal se o geologické jevy, našel mnoho zkamenělin, studoval živočichy, potkal velmi různorodé domorodce, ale i přistěhovalce. Vše si pečlivě zapisoval a zakresloval. Nasbíral ohromné množství vzorků, které posílal Henslowovi do Anglie. S Henslowem udržoval pravidelnou korespondenci, o všem ho informoval. Po čtyřech letech plavby loď Beagle připlula k souostroví sopečných ostrovů v Tichém oceánu - Galapágám. Ostrovy nikdy nebyly

---

¹⁹ Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 16.

²⁰ <http://www.britannica.com/biography/Charles-Darwin>

²¹ Darwin, Charles. *Vlastní životopis*, s. 62.

součástí žádného kontinentu, takže všechny druhy, které zde žijí, se sem musely dostat odjinud. I když na jednotlivých ostrovech žijí podobné rostliny a zvířata, často se přizpůsobily svému lokálnímu prostředí, a tudíž jsou jiné než na dalších galapážských ostrovech. Darwina zaujaly např. různé tvary zobáků pěnkav a rozdílné tvary a velikosti krunýřů želv. Pěnkavy mají různý tvar zobáku podle druhu potravy, kterou měly k dispozici na jednotlivých ostrovech. A zde možná najdeme počátek jeho slavné evoluční teorie. Plavba lodi nakonec trvala bezmála pět let. 2. října 1836 dopluli zpět k pobřeží Anglie. Po návratu se z Darwina stal uznávaný přírodovědec. Jeho poznámky a vzorky, které přivezl s sebou, změnily pohled na různé oblasti vědy.

4.3. Presentace výsledků z cesty

Po návratu do rodné Anglie čekala Darwina usilovná práce. Bylo třeba roztřídit cenné exempláře, které nasbíral na výpravě, přednést poznatky různým institucím, které zjistil během cesty a utřídit poznámky, které si velmi pečlivě zapisoval do deníku. Začal publikovat své objevy a zjištění. Myslel si, že objevil jednoduchý způsob, jak se jednotlivé druhy pozoruhodně přizpůsobují různým účelům. Byl si zcela jist, jaké bouřlivé reakce jeho teorie vzbudí, a proto se rozhodl říci o jeho tezi pouze nejbližším přátelům. Dál bádá a uvažoval, jaké námitky by mohli oponenti proti jeho myšlence přírodního výběru vznést a snažil se na ně najít odpověď. V roce 1839 byl Darwin jmenován členem Královské společnosti (Royal Society). Darwinovým knihám se dostalo dobrého přijetí a byl přizván do nejprestižnějších společností a klubů.

4.4. Rodinný život

V roce 1839 se Darwin oženil se svojí sestřenicí Emmou Wedgwoodovou. Narodilo se jim celkem deset dětí, z toho tři zemřely již v dětství.

Od roku 1837 Darwina trápily chronické zdravotní problémy. Nikdy nebylo zjištěno, jaká nemoc ho sužovala. To byl také jeden z důvodů, proč se více zdržoval doma než ve společnosti. Udržoval čilé korespondenční styky, mj. i s cestovatelem dr. Emilem Holubem. „*Využíval svých přátel a velkého množství korespondentů jako svých očí a*

uší, aby za něj vykonali základní vědeckou práci (především šlo o sběr informací).²² Za svůj život napsal a přijal více než 15 tisíc dopisů, a takto si vyměňoval názory, poněkud s vědci.

Zřejmě jediný Čech, který se s Darwinem osobně setkal, byl profesor filosofie, Josef Durdík. O své návštěvě píše: „*Po prvních slovech pozdravu byli jsme hned v hovoru o jeho nauce. Potěšení z mé návštěvy nebylo mu pouhou frází; neb je znamenitě odůvodnil, říka, že mezi filozofy na pevnině nemá mnoho přátel. Ovšem, odvětil jsem, ježto oni chtějí chrániti vyšší interesy člověčenstva, jež vidí ohroženy vaší naukou. Neboť zrovna na pevnine je také oněch lidí dost, kteří užívají darwinismu k popírání ducha, mravnosti, života a k potupení ideálu. To ovšem věděl Darwin dobře a příležitostně ohradil se proti tomu, 'That is a mistake' (to je blud). A věru, ti jednostranní upírové byli by zde měli málo kořisti. Neboť pomyslete jen: starý, zámožný muž, zvyklý všemu pohodlí a klidnému zpytování, otec ženatých synův a vdaných dcer, purkmistr v obci své a spolu mající úctu před náboženstvím, sám jsa členem určité konfese: to že má býti ten pověstný Darwin, jež si lidé představují co apoštola atheismu, co podporu materialismu, sloup nihilismu a korunu všeho pesimismu!*“²³

Přestože Darwin vystudoval teologii, již na lodi Beagle měl smíšené názory na víru v Boha. Jeho víra v křesťanství postupně slábala. „*Darwin o sobě ve svém Životopise, napsaném na sklonku života, tvrdil, že pochyboval o doslovnosti zázraků i kvůli Písmu, ale během cesty na Beagle na něj bezpochyby začal působit i vliv Lyellův. Základy geologie silně popíraly svět ovládaný zázraky a zároveň vyžadovaly nelineární popis historie Země.*“²⁴ Největší zlom nastal, když zemřela jeho nejoblíbenější desetiletá dcera Anne Elizabeth. „*Z Darwina se nestal naráz ateista, později v životě se stal agnostikem (skeptikem), stejně jako všichni ve vědeckém prostředí.*“²⁵

Ateismus ve smyslu popírání Boží existence byl Darwinovi cizí. Jeho náboženský postoj lze klasifikovat jako typický deismus: „*Charles Darwin připouštěl, že stvoření jedné či několika málo forem života je nutné při daném stavu poznání brát v úvahu, zatímco ostatní vývoj je vysvětlen přirozeným způsobem teorií přírodního výběru. [...]* To, co Darwin v pozdější době rozhodně odmítal, bylo ustavičné působení božské

---

²² Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 25.

²³ Darwin, Charles., s. 553-554 (dr. Josef Durdík: Návštěva u Darwina)

²⁴ Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 288.

²⁵ Tamtéž.

tvůrčivé síly. [...] Darwin měl vlastně s moderním ateismem společný jen podiv nad tím, že Bůh připouští na Zemi utrpení...“²⁶

*Závěrečná věta jeho díla *O původu druhů* zní: „Shledávám určitou velkolepost v tomto pohledu na život, jehož četné schopnosti byly původně vdechnuty Tvůrcem do několika málo forem či dokonce do jediné formy, a v tom, že se za oběhu naší planety v souladu s neměnným gravitačním zákonem z tak prostých počátku vyvíjely a stále ještě vyvíjejí nekonečné, nesmírně obdivuhodné a překrásné formy života.“²⁷*

4.5. Konec života

Charles Darwin zemřel 19. dubna 1882. Prezident Královské společnosti, William Spottiswoode, zařídil na jeho počest státní pohřeb a jeho ostatky jsou uloženy ve Westminsterském opatství v Londýně, v blízkosti hrobů jiných významných anglických osobností, jakými byli fyzik Isaac Newton a astronom, matematik a vynálezce sir John Frederick William Herschel (Darwinův obdivovatel, který přišel s onou zavádějící formulací, že „člověk vznikl z opice“).

---

²⁶ Petr, Václav. *Kritický úvod do teorie přírodního výběru*, s. 70.

²⁷ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 544.

5. O vzniku druhů přírodním výběrem

Nejslavnější kniha Charlese Darwina, *O vzniku druhů přírodním výběrem neboli uchováním prospěšných plemen v boji o život*²⁸ (*On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*), vyšla v roce 1859²⁹ a otřásla nejen viktoriánskou Anglií, ale i celým světem. Vyšla nákladem 1250 kusů a byla hned první den vyprodána. Knihu si přečetla i královna Viktorie.

K jejímu vydání ovšem vedla dlouhá a trnitá cesta. Darwinova teorie evoluce se začala pomalu skládat dohromady již po jeho návratu z výpravy kolem světa. „Avšak Darwin poučen zkušenostmi jiných myslitelů, např. Lamarcka, si uvědomoval, že bez jasných důkazů ho nikdo nebude brát vážně“.³⁰ Odložil proto své spisy na později, a začal další výzkum a hledání důkazů. Uběhlo téměř deset let, kdy Darwin rozhodně nezahálel a vydal nespočet knih. Roku 1858 dostal Darwin dopis od jiného anglického přírodovědce Alfreda Russela Wallace, který právě sbíral vzorky rostlin a živočichů v Malajsii. Psal v něm Darwinovi, že došel k velmi podobným závěrům o přírodním výběru jako Darwin. Darwin byl samozřejmě potěšen, že i jiný přírodovědec došel k téměř totožným názorům. To ho utvrdilo v tom, že jeho názory jsou pravdivé, pochybnosti se rozplynuly. Možná i byl rád, že našel dalšího zastávce jeho evoluční teorie, který bude v případě potřeby stát za ním, a hájit jejich společné teze. Ovšem pocit radosti vystřídal i obavy o prvenství. Darwinovi zřejmě vůbec nešlo o to, aby se psalo, že to byl právě on, kdo první přišel s teorií přirozeného výběru, ale na druhou stranu, když přihlídnou k tomu, co sám Darwin píše ve své knize *O původu člověka*, tak je pro jedince velmi důležité, co si o něm myslí druzí lidé. „...vzniká touha po chvále, dychtění po slávě a ještě silnější hrůza před přezíráním a opovržením prostřednictvím soucitu“. *V důsledku toho je člověk zřejmě pod silným vlivem přání, ocenění a hany svých bližních...*³¹

Darwin se mohl s důvěrou obrátit na své vlivné přátele, kteří mu pomohli s uveřejněním jeho tezí odborné porotě. Roku 1858 přednesli Charles Lyell, znalec vzniku hornin, a Joseph Hooker, odborník v botanice, přednášku na zasedání Linnéovy společnosti, kterou napsal Wallace a doplnili ji o shrnutí Darwinovy eseje z roku 1844

²⁸ Většinou zkracováno na „*O původu druhů*“

²⁹ Českého překladu jsme se dočkali až téměř po sto letech, v roce 1953.

³⁰ Winston, Robert. *Evoluce není revoluce*, s. 16.

společně s náčrtem jeho teorie. Wallace byl daleko, někde v malajském pralese a sám Darwin se přednášky nakonec také nezúčastnil, jelikož mu zrovna zemřel jeho dvouletý syn.³² Přednáška nevyvolala žádnou reakci, a tak se Darwin mohl pustit do další usilovné práce.

Necelý rok na to Darwin svoji knihu dokončil a zveřejnil. V knize shromáždil důkazy pro evoluci a popsal mechanismus, jímž nové druhy mohly vznikat.³³ Charles Darwin ne vynalezl koncepci evoluce ani nebyl první, kdo s myšlenkou postupného a přirozeného vývoje organismů přišel, byl však první, kdo objevil a správně vysvětlil, na jakém principu evoluce probíhá. Tímto mechanismem je přirozený výběr.

Inspirací pro podstatu přírodního výběru byl Darwinovi spis reverenda Thomase Roberta Malthuse, *Esej o principu populace*, o zákonech nárůstu obyvatelstva. Malthus v tomto spise vysvětluje, jak je lidská společnost udržována v rovnováze pomocí prostředků obživy. Popisuje přirozenou tendenci lidstva se rozmnožovat, ale produkce potravy není schopna udržet stejný krok. Proto je počet jednotlivců kontrolován přirozenými omezeními jako je například smrt hladem, následkem nemoci, válkami nebo sexuální zdrženlivost. Nutno podotknout, že Malthus psal svoji práci v době, kdy Anglii postihl největší hladomor v britských dějinách. Václav Petr píše: „*Populační princip ve zkratce říká, že Bůh přivedl na svět více bytostí, než potravních zdrojů pro ne, což představuje tezi, kterou některé církve odsoudily jako ,bezbožnou, hříšnou, ateistickou‘*“³⁴

Ve vědeckém světě způsobila tato teorie hotové zemětřesení. Darwin nikdy neprohlásil, že Bůh nestvořil život na zemi. Řekl jen, že stvoření se neudálo naráz. „*Všechny organismy jsou konečným výsledkem dlouhého a pomalého procesu zákonitých změn.*“³⁵

Darwin také nikdy netvrdil, že přežije jen ten nejsilnější a nejinteligentnější, ale ten, kdo se dokáže nejlépe přizpůsobit.

---

³¹ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 77.

³² Winston, Robert. *Evoluce není revoluce*, s. 36.

³³ Leakey, Richard E. *Darwinův původ druhů v ilustracích*, s. 7.

³⁴ Petr, Václav. *Evoluční teorie: Česko-anglický, Anglicko-český výkladový slovník*, s. 141.

³⁵ Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 26.

Jeho dílo rozpoutalo vášnivé debaty. Akademická obec se rozdělila na dva tábory – odpůrce a zastánce jeho evoluční teorie. A tak je tomu vlastně dodnes. Jedna část vědců si myslí, že se stále dá pracovat s Darwinovými myšlenkami a druhá strana tvrdí, že je to úplně nesmysl, pouhý příběh, který pro společnost dává smysl, jak přednesl Anton Markoš z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy na semináři CEPu.³⁶

V knize *O původu druhů* se dočteme, že všechny organické bytosti, které kdy žily na této planetě, pocházejí nejspíš z jednoho prapůvodního druhu. Darwin se ovšem vyvaroval poznámce o lidském pokolení. Pouze se zde zmiňuje: “*ve vzdálené budoucnosti vidím otevřená pole pro daleko důležitější výzkumy. Objasní se mnoho o původu člověka a o jeho dějinách.*”³⁷ Původ člověka a jeho dějiny budou Darwinem osvětleny až o 12 let později.

Darwin došel k závěru, že všechny živé organismy se vyvinuly z jednodušších živých forem. Tyto změny byly pomalé, probíhaly miliony let. Tyto změny byly postupnou reakcí na okolní prostředí. Pokud se živočich nebo rostlina nedokázali přizpůsobit nepříznivým podmínkám, jejich potomci nakonec vyhynuli.

Evoluce se málokdy ubírá přímočaře od jednoho druhu k jinému. Spíše se podobá stromu s mnoha větvemi. Některé větve se dále dělí, jiné představují slepou uličku.

---

³⁶ Sborník textů. *Charles Darwin – Dvě stě let od narození*, s. 7.

³⁷ Darwin, Charles. *O vzniku druhů přírodním výběrem*, s. 543.

6. O původu člověka

V roce 1871 vyšlo Darwinovo neméně slavné dílo pojmenované *O původu člověka*. Darwin i zde aplikuje svoji evoluční teorii, ovšem nyní na vývoj člověka. V knize popisuje vývoj lidského pokolení, porovnává rozumové, duševní i morální vlastnosti člověka v primitivní a civilizované společnosti.

„Darwin nikdy nepochyboval, že my lidé jsme součástí organického světa. Museli jsme se vyvinout v podstatě kvůli stejným příčinám jako ostatní živočichové“³⁸

V knize *O původu člověka* se Darwin věnuje morálce a duševním schopnostem člověka ve třech kapitolách.

K tomu, aby se u člověka objevila morálka je zapotřebí splnit určité podmínky, soudí Darwin. Tyto podmínky jsou tři. Jedná se o sociální instinkt, inteligenci a civilizaci. Velmi záleží na míře vyspělosti rozumu, tak i na míře vyspělosti civilizace.

6.1. Sociální instinkt

Pro lidské pokolení bylo a zajisté je výhodnější žít v různých skupinkách nebo společenstvích. Naši pradávni předci nežili ve velkých společenstvích, ve kterých dnes žijeme my, ale v malých skupinkách, které mohly připomínat dnešní rozvětvenou rodinu. Takovéto soužití přinášelo velké výhody – lidé si navzájem pomáhali, chránili se, a to jim pomáhalo přežít. *„Protože je člověk živočich společenský, pak jistě také zdědil sklon k věrnosti svým druhům a k poslušnosti vůdci svého kmene, neboť tyto vlastnosti se vyskytují u většiny společenských živočichů. Proto zřejmě získal i určitou schopnost sebeovládání. Pod vlivem dědičných sklonů je také hotov bránit spolu s ostatními své bližní a všemožně jim pomáhat, pokud to není příliš na úkor jeho vlastního zájmu či jeho silných tužeb.“³⁹*

Společenské instinkty nacházíme pouze u živočichů, kteří neustále žijí ve společenstvech. Tyto instinkty jsou stálé a trvalé. Tito tvorové jsou připraveni varovat ostatní před hrozícím nebezpečím nebo i chránit toto společenství, pokud je potřeba.

---

³⁸ Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, s. 31.

³⁹ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 77.

Stýská se jim po druhých členech společenství, když je dlouho nevidí, pociťují k nim lásku a soucit. Když se po odloučení setkají, projevují radost. Záleží jim na tom, co si o nich ostatní členové společenství myslí, zdali k nim také pociťují nákladnost. Je pro něj velmi důležité být členem společenství. Toto vše pochází ze soucitu, který je základním prvkem společenských instinktů.

Soužití ve skupině ovšem vyžaduje určitá pravidla, ale hlavně disciplínu k dodržování těchto pravidel. Lidé se museli naučit spolu vycházet, zorganizovat si společenský život, a tak byla na světě morálka. Morálka určuje, které jednání je ve společenství žádoucí, a které nikoliv. Takové jednání musí prospívat celé společnosti, jinak by tu byla morálka zbytečná.

Zajisté, že se skupina snaží různými prostředky, aby se morálka dodržovala, koneckonců vždyť jde o zachování společnosti. Instinktivní pohnutky jsou u lidí ale různě silné. Darwin uvádí, že „*nejeden přírodní člověk nasadí svůj život, aby zachránil příslušníka svého kmene, ale to samé již neudělá pro cizího člověka. Jeho osud mu bude zcela lhostejný. Naproti tomu někdo jiný neváhá obětovat svůj život, aby nezištně vytáhl tonoucího z řeky, kterého třeba nikdy předtím neviděl.*“⁴⁰ Známy je příběh opičky v americké zoologické zahradě, která pomohla svému ošetřovateli, kterého napadl pavián. Tato opička, která se dříve bála velkého obávaného paviána, ihned přispěchala svému ošetřovateli na pomoc, a tím mu zřejmě zachránila život. Jedná se o stejný instinktivní motiv. „*Taková jednání jsou zřejmě prostým důsledkem toho, že společenské a mateřské instinkty jsou silnější než kterýkoliv jiný pud nebo motiv, neboť pod vlivem těchto instinktů jedná člověk tak rychle, že není čas na rozmýšlení nebo na nějaké pocity radosti či bolesti. Ale kdyby mu v takovém činu bylo z nějakého důvodu zabráněno, zůstával by v něm pocit nespokojenosti a dokonce i utrpení.*“⁴¹ Ovšem u člověka, který je bázlivý, by pud sebezáchovy mohl být tak silný, že by se nedokázal vystavit velkému nebezpečí ani pro své vlastní dítě. I když zvíře vykoná čin pro druhého, nebývá tento skutek považován za morální, protože jako jediná morální bytost bývá považován pouze člověk. Pouze on je schopen hodnotit své minulé nebo budoucí skutky a souhlasit s nimi či nesouhlasit.

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 78.

⁴¹ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 78.

Díky společenským instinktům mají živočichové radost ze společného soužití v rámci kmene, které pravděpodobně navazuje na rodičovskou a dětskou lásku. Společenské instinkty se zřejmě vyvinuly tím, jak mláďata zůstávala dlouho u svých rodičů, a toto rozšíření lze částečně přičítat zvyku, především však přírodnímu výběru.⁴² To je zároveň vedlo k tomu, že spolu určitým způsobem soucítí a různě si pomáhají. Toto platí pouze na členy téhož společenství. Podobné je to i s dobrými a špatnými činy. Přírodní národy na ně pohlížejí podle toho, jak prospěly kmeni, nikoliv jednotlivci. Soucit je omezen pouze na příslušníky vlastního kmene. „*Tento závěr odpovídá teorii, že takzvaný smysl pro morálku vznikl původně ze společenských instinktů, neboť oba jsou od počátku výrazně vázány na společenství.*“⁴³ Soucit je schopnost, při které si vybavujeme naše dřívější radosti nebo bolesti. Proto když vidíme nějakého člověka trpět, připomene nám to naše nepříjemné zážitky, které chceme zahnat, a proto se snažíme od utrpení odlehčit druhému. To samé platí i pro radost. Daleko více soucítíme s osobami nám bližším. Možná je to proto, že i zvířata soucítí téměř výhradně jen se svými společníky. Lidé soucítí s druhým také možná proto, že očekávají, že jim v budoucnu bude oplaceno stejnou mincí. Soucit patří k nejdůležitějším citům a je posilován zvykem. Společnost, kde lidé spolu soucítí, je úspěšnější než ta, kde se k sobě chovají bezohledně.

Člověk velmi často jedná instinktivně – řídí se svými instinkty nebo již dávno osvojeným zvykem, například při požáru, když se člověk bez rozmýšlení vrhne do hořícího domu, aby zachránil člověka.

Matt Ridley si myslí, že čím více se můžete vcítit do utrpení jiných lidí, tím sobečtěji se chováte, snažíte-li se jim v jejich utrpení pomáhat. „*Pouze ti, kdo konají dobro z chladného přesvědčení oproštěného od všech emocí, jsou ‚skutečnými‘ altruisty. Pro fungování společnosti však lidské motivy nejsou důležité, důležité je, aby se lidé k sobě chovali slušně. Budu-li organizovat peněžní sbírku s charitativním záměrem, ani mě nenapadne, abych příspěvky od korporací a celebrit odmítal s tvrzením, že jim jde spíše o reklamu a publicitu než dobročinnost.*“⁴⁴

---

⁴² Tamtéž, s. 75.

⁴³ Tamtéž, s. 83.

⁴⁴ Ridley, Matt. *Původ ctnosti*, s. 33.

6.2. Inteligence

Darwin si myslí, že jakmile začali lidé žít ve skupinách, začali jeden druhého napodobovat a předávat si zkušenosti, velmi se pozměnily jejich duševní schopnosti, a tím se odlišili od nižších živočichů. Pokud některý muž kmene vynalezne novou past nebo zbraň či způsob, jak lépe útočit nebo se bránit, je v osobním zájmu ostatních, napodobit ho. Pokud se nějaký nový objev stále opakuje, časem se stane samozřejmostí – zvykem, a tím se do jisté míry posiluje i rozum „*Společenské instinkty, které člověk jistě získal na velmi nízkém stupni vývoje a možná, že ještě od svých opičích předků, ho stále ještě podněcují k některým jeho nejlepším činům. Avšak jeho činy jsou již spíše určovány přáními a úsudky, které vyjadřují jeho bližní, ale bohužel velmi často také jeho silnými sobeckými přáními. Jak se návykem posiluje láska, soucit a sebeovládání a jak se rozvíjejí rozumové schopnosti, takže člověk dokáže správně ocenit úsudky svých bližních, nebude již tolik ovlivňován přechodnými pocity radosti nebo bolesti a pochopí, že by měl jednat určitým způsobem.*“⁴⁵

„*Za morální považujeme takovou bytost, která je schopna hodnotit své minulé nebo budoucí činy či motivy a souhlasit s nimi nebo nesouhlasit.*“⁴⁶ Z této definice je podle Darwina jedinou morální bytostí člověk, který neustále srovnává svá minulé jednání na úkor někoho jiného s nepřetržitě pociťovaným instinktem soucitu, a s mravními pravidly. Těm se člověk naučil v dětství a dané jednání podporuje nebo mu naopak zabraňuje.

„*Člověk, vedený svým svědomím, si dlouhodobým působením zvyku osvojí takové sebeovládání, že nakonec rychle a bez jakéhokoliv duševního boje ovládne své tužby a vášně a bude se řídit společenským soucitem a jinými instinkty, mezi jiným i přáním po ocenění svými bližními. I když člověk trpí hladem nebo zatouží po pomstě, ani ho nenapadne, aby ukradl potravu nebo svou pomstu provedl. Je pravděpodobné, že zvyk ovládat se je podobně jako jiné zvyky vrozený.*“⁴⁷

Dalším velmi silným motivem je to, co si o nás myslí ostatní. Velmi nám záleží na pochvale a pokárání se snažíme vyhnout, proto se snažíme chovat dle pravidel. I tento

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 77-78.

⁴⁶ Tamtéž, s. 79.

cit jsme zřejmě původně získali, jako všechny ostatní společenské pocity, cestou přírodního výběru. Nemůžeme ovšem říci, v jak dávném období začali již předchůdci člověka během svého vývoje pociťovat chválu či hanu ostatních a řídit se jí. Je však zřejmé, že i psi oceňují povzbuzení, chválu a pokárání.

Darwin uvádí příběh Australce, který chřadl a neměl klidu, protože nezabil nějakou ženu, aby si tak usmířil ducha své zemřelé družky. Na tomto příběhu vidíme, jak jsou přírodní lidé zahanbeni, pokud poruší nějaké dané pravidlo. Zřejmě pociťují i velké výčitky svědomí.

Darwin si myslel, že rozmanité morální zvyklosti po celém světě jsou založeny – alespoň v hrubých obrysech – na jediné lidské přirozenosti. Především si povšiml, jak jsou lidé všude citliví na veřejné mínění. „radost z ocenění a strach před ostudou stejně jako ochota chválit nebo odsuzovat“ jsou, jak tvrdil, založeny instinktivně. Poslušnost k jakémukoliv morálnímu řádu tedy má vrozený základ, vrozený není pouze jeho obsah. Proč se obsah morálky v jednotlivých případech tak liší? Darwin věřil, že různé národy mají různá pravidla, protože z vlastních historických důvodů došly k tomu, že určitá pravidla jsou v zájmu jejich společenství.

Nejzaostalejší přírodní lidé znají už pocit krásy, což jasně projevují tím, jak si ukládají svoje trofeje za svoji chrabrost, jak mají ve zvyku nesmírně se vychloubat, i jakou krajní péči věnují svému osobnímu zjevu a zdobení těla. Kdyby jim nezáleželo na mínění jejich druhů, pak by takové zvyky neměly žádný smysl.⁴⁸

„Je zřejmé, že tím, jak se zdokonalují rozumové vlastnosti a předvídavost příslušníků kmene, pochopí brzy každý, že bude-li pomáhat svým druhům, získá oplátkou také pomoc od nich. Veden tímto sobeckým motivem, osvojí si zřejmě zvyk pomáhat svým bližním a zvyk vykonávat dobré činy rozhodně posiluje schopnost soucítění, které pak dává první podněty k dobrým činům. A navíc zvyky, které existují již po mnoho generací, mívají sklon k dědičnosti.“⁴⁹

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 81.

⁴⁸ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 92.

⁴⁹ Tamtéž, s. 91.

Člověk se díky svým rozumovým vlastnostem nemůže zbavit uvažování. Jeho myslí stále probíhají různé dojmy, obrazy a pocity, které zažil.

Dnes již můžeme s jistotou tvrdit, že řada vlastností, které drží společnost pohromadě, díky kterým můžeme svůj druh tak vysoko hodnotit, jako nesobeckost, soucit, přátelství, láska, svědomí a spravedlivost, mají prokazatelně genetický základ. Na druhé straně se ukazuje, že tyto vlastnosti sice v některých ohledech prospívají lidstvu jako celku, nevyvinuly se však pro „dobro našeho biologického druhu“ a není možné se spolehnout, že budou tomuto cíli sloužit. Právě naopak: dnes je více než kdy jindy jasné, jak (můžeme dokonce říci proč) jsou tyto city s krutou vynalézavostí zneužívány, jak je dokážeme ve vlastním zájmu zapnout či vypnout, a jak málo jsme si toho vědomi. Podle těchto názorů z poslední doby má lidský druh skvělou morální výbavu a nešťastný sklon k jejímu zneužívání, spojený s deprimující schopností zneužití nevidět.⁵⁰

6.3. Civilizace

„Poté, co se vyvinula schopnost řeči, a bylo snadné vyjádřit přání společnosti, začala se přirozeně veškerá činnost řídit společným míněním, jakým způsobem by měl pracovat pro veřejné blaho každý člen společenství. Ale ať již přičítáme veřejnému mínění jakoukoliv závažnost, musíme si uvědomit, že náš souhlas či nesouhlas s našimi bližními závisí na sympatii, která tvoří podstatnou část společenského instinktu a je v podstatě jeho základním kamenem.“⁵¹

Darwin pak přímo předpokládá, že splnil-li by jakýkoliv živočich tyto podmínky, tj. existenci společenských instinktů, měl by vysoce vyvinuté rozumové schopnosti včetně schopnosti řeči, vyvinul by se u něj automaticky také smysl pro morálku neboli svědomí, avšak ne nutně ve stejných intencích jako u člověka.⁵²

Impulsem pro určité jednání člověka mohou být zděděné instinkty, důsledky pomalu získávaných návyků, nebo se také může jednat o vědomé jednání. Důležitým faktorem jsou zde morální pravidla, naše porozumění jim a také názor našich bližních na naše jednání a jejich případné vyjádření chvály či hany.

---

⁵⁰ Wright, Robert. *Morální zvíře*, s. 17.

⁵¹ Tamtéž, s. 71.

Pokud jde o samotnou evoluci morálky, Darwin ji podřizuje přírodnímu výběru stejně jako fyzické znaky. Duševní a morální vlastnosti podléhají změnám stejně jako fyzické znaky, jsou dědičné, a tak je poskytován základní evoluční materiál přírodnímu výběru k hromadění prospěšných odchylek.

Předchůdce člověka se stal společenskou bytostí ze stejných důvodů jako ostatní živočichové. Společnost přinášela podstatnou výhodu pro přežití a reprodukci - varování před nebezpečím, vzájemná obrana atd. Zároveň člověk získal některé instinktivní citění jako smutek z odloučení, lásku k druhům, soucit, svědomí, touhu po chvále, strach z hanby atd. Společnost dále pak podporovala další vlastnosti jako věrnost skupině, statečnost, poslušnost, důvěru, akceptování autority atd. Jak se specificky lidské duševní a rozumové schopnosti dále rozvíjely, výše uvedené vlastnosti se začaly stávat aspekty morálky a mravního systému. Ze sobeckého jedince se vyvinul společenský prapředek dnešního člověka, jehož zájmem je obecné dobro celé skupiny a kde se mravním imperativem stává zásada: „*Nečiň bližnímu svému nic, co nechceš, aby on činil tobě!*“⁵³ To je podstat morálky.

Darwin podnítil zájem vědců o chování zvířat svým tvrzením, že existuje podobnost ve vyjadřování pocitů u zvířat a u lidí. Zvířata, stejně jako člověk, zjevně pocítují radost a bolest, štěstí i tíseň. Tuto skutečnost popsal v knize *Výrazy emocí u člověka a u zvířat*.⁵⁴

Podle Jiřího Bílého máme v sobě určitou tendenci k mravnosti. Tato mravní tendence v nás bývá považována za zobecněnou zkušenost celých generací, spějící skrze náš život dál. Kdybychom se chtěli, podle této doktríny, odchýlit od této dráhy, setrvačnosti, v níž působí tlak síly mnohých mravních životů, které šly před námi, uvědomujeme si to, jako bychom se měli postavit proti celému svému rodu, z něhož jsme vyšli. V souvislosti s tímto se Charles Darwin domníval, že svědomí se postupně vyvíjelo a vytvářely jej čtyři prvky: sociální instinkty, schopnost srovnání, veřejné mínění a zvyk. Popíral tedy vrozenost svědomí.⁵⁵

---

⁵² Tamtéž, s. 70.

⁵³ Tamtéž, s. 88.

⁵⁴ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 52.

⁵⁵ Bílý, Jiří. *Základy etiky, estetiky a religionistiky*, s. 23.

Hamilton tvrdí, že u jedinců, kteří přednostně pomáhají těm, s nimiž mají společné geny (tj. svými příbuznými), může vzrůstat biologická zdatnost. Je to proto, že zdatnost se měří jako počet kopií genu předaných do dalších generací, a nikoliv pouze jako počet potomků. Proto jedinci mohou svou zdatnost zvyšovat dvěma způsoby: přímo prostřednictvím předávání genů svým potomkům nebo nepřímo prostřednictvím pomoci k reprodukci jedincům, kteří jsou pravděpodobně nositeli stejného genu.⁵⁶ Hamiltonovo řešení problému altruismu tedy spočívá v tvrzení, že gen pro altruismus se může vyvinout v darwinovské selekci, pokud chování altruisty umožní jeho geneticky příbuznému, který je nositelem stejného genu, rozmnožit se víc, než by se mu podařilo jinak. Měli by tedy přednostně pomáhat blízkce příbuzným před vzdálenějšími příbuznými, protože šance na sdílení daného genu je u blízkce příbuzného vyšší. O této teorii se v dnešní době mluví jako o teorii příbuzenského výběru.⁵⁷

Jeden z nejznámějších případů altruistického chování je altruismus příbuzenský. Hledat ho můžeme v rodině nebo ve skupině širšího příbuzenstva. Jako příklad lze uvést soužití sociálního hmyzu, např. včelí dělnice, které neváhají použít svá žihadla při ohrožení úlu, a to i přes to, že je to, bude stát život. Z jakého důvodu včela obětuje svůj život? Je to tím, že se jedinec snaží o to, aby jeho chování vedlo k co největšímu zachování jeho genů. Jde o to, aby se jeho geny co nejvíce rozšířily v genofondu.

Avšak vždy, a to bez výjimky, se živé bytosti chovají tak aby jejich chování zvyšovalo šance jejich genů na přežití a reprodukci. Williams to shrnul svým charakteristickým strohým stylem: Obecně platí, že kdykoli moderní biolog pozoruje zvíře, které nějak prospívá jinému zvířeti, musí předpokládat, že buď padlo za oběť manipulaci jiným jedincem, nebo je rafinovaně sobecké.⁵⁸

Z pohledu genů by měl dospělec věnovat stejnou péči a pozornost svému sourozenci, v případě osíření, tak jako jednomu z vlastních mláďat, míní Hamilton. Ovšem sourozenecká péče není zdaleka tak častá jako péče rodičovská.⁵⁹

---

⁵⁶ Barrett, Louise. *Evoluční psychologie člověka*, s. 57.

⁵⁷ Barrett, Louise. *Evoluční psychologie člověka*, s. 57.

⁵⁸ Ridley, Matt. *Původ ctnosti*, s. 30.

⁵⁹ Dawkins, Richard. *Sobeký gen*, s. 92.

Darwinova teorie přírodního výběru, ale předpokládala, že jedinci, kteří se chovají altruisticky, by měli pomalu ale jistě vyhynout a být nahrazeni jedinci se sobeckými sklony.

Zdá se, že ani příbuzenský altruismus není žádným nesobeckým aktem, jedinec se sice může obětovat pro ostatní, ale většinou tak nejedná z nezištné lásky k bližnímu. Jeho zájem bývá zpravidla jasně sobecký, a to co nejlépe šířit svoje geny. Jedinec se raději obětuje pro potomka než pro jednu sestřenici, natož pro sestřenici z druhého kolene.

Williams a Hamilton zasadili zdrcující ránu lidské sebestřednosti. Člověk je nejen jedním z mnoha zvířat ale navíc slouží jako dočasná hračka a nástroj pro spolek sebestředných genů.⁶⁰

Myšlenka směnného obchodu je ústředním bodem teorie recipročního altruismu vyvinuté Robertem Triversem na počátku 70. let 20. století. Tato teorie je naprosto odlišná od teorie příbuzenského altruismu, objevené o několik let dříve Williamem Hamiltonem. To ovšem neznamená, že jsou ve vzájemném konfliktu. Naopak se pěkně doplňují.⁶¹

Dle Triverse se chováme k nepříbuzným jedincům altruisticky, v případech, kdy je to pro nás nějakým způsobem výhodné. Nechováme se tedy k ostatním hezky, jen tak pro nic za nic. Ale pro to abychom z toho sami měli prospěch. Buď okamžitý, nebo takový, který nám jedinec oplatí později. Bylo zjištěno, že mechanismus recipročního altruismu je založený na přesné paměťové evidenci, co jsem dal a co jsem od koho dostal.⁶²

Chovej se tak jako ostatní a očekávej od nich, že se budou chovat jako ty.⁶³

Reciproční altruismus sehrál v evoluci velmi významnou roli, nejen, že se dobře vyvinula paměťová evidence a vzájemné rozpoznávání jedinců. Trivers tvrdí, že je základním kamenem i našich dalších vlastností.

Trivers dokonce soudí, že mnoho z našich psychických vlastností – závist, vina, vděčnost, sympatie atd. – bylo tvarováno přírodním výběrem, aby se zdokonalily

---

⁶⁰ Ridley, Matt. *Původ ctnosti*, s. 31.

⁶¹ De Wall, Frans. *Dobráci od přírody*, s. 165.

⁶² Tamtéž, s. 166.

schopnosti podvádění, odhalování podvádění a vyhýbání se podezření z podvádění.⁶⁴ Díky recipročnímu altruismu se ve společnosti zachovává rovnováha a také je možno odhalit ty, kteří se snaží společenství nějakým způsobem využívat.

Někdy lidé pomáhají ostatním, i když nejsou příbuzní a ani nemůžeme čekat, že se nám naše jednání vrátí zpět v podobě pomoci od druhého. Toto lze vysvětlit jako altruismus jako signál, to znamená dát o sobě vědět, že my jsme ti dobří. Ti, kterým se může věřit. Tím můžeme získat sociální prestiž. Takto by se daly vysvětlit, např. velkorysé sbírky známých osobností.

Získávání sociální prestiže se ale projevuje i u zvířat. Hedwige a Christopher Boeschovi popsali takovéto chování ve skupině lidoopů. Kdy při volbě alfa samce, docházelo k uplácení jedním z kandidátů „voliče“ listím, ke kterému se většina z ostatních nedostala. Štědrost tedy možná slouží politickým cílům: rozdělení potravy může posílit popularitu a postavení jedince.⁶⁵

Získávání sociální prestiže bylo prokázáno i mezi domorodými kmeny např. z Nové Guineje, mezi kterými byly velice oblíbené zvláštní rituály zvané *potlače*. Při těchto rituálech se sokové navzájem chlubili svým bohatstvím. Při některých potlačích ho i ničili. Tyto výstřední rozhazovačné rituály měli zajistit úctu a prestiž. Podobné rituály praktikují i obyvatelé Trobriandských ostrovů. Tento výměnný obchod se jmenuje *kula*. Jedná se o výměnu mušličkových náhrdelníků za náramky. Tento rituál poprvé popsal polský antropolog B. Malinowski ve své knize *Argonauti západního Pacifiku*.

Každý dar zavazuje – v tom spočívá jeho nevlastnější smysl. Dodnes se jedná o jednu z nejvšeobecnějších kulturních univerzálií. Dávání darů nutně provází kalkul.⁶⁶ Dávání darů není žádným marnotratným rozhazováním. Posiluje reciproční instinkty.

Richard Dawkins považuje za pravý altruismus, zcela nezištné jednání, bez vedlejších motivů. Tak například proč dárci krve (v zemích jako Británie za to nedostávají peníze) poskytují krev. Je pro mě těžké uvěřit, že odpovědí je jen představa reciprocity nebo jiný skrytě sobecký motiv. Pravidelní dárci krve nemají žádný přednostní nárok na transfuzi,

---

⁶³ Tamtéž, s. 166.

⁶⁴ Dawkins, Richard. *Sobecký gen*, s. 92.

⁶⁵ De Wall, Frans. *Dobráci od přírody*, s. 175.

když jí potřebují. Dokonce nedostávají ani malé odznáčky, kterými by se mohli pyšnit. Jsem možná naivní, ale já to považuji za příklad pravého altruismu, bez vedlejších motivů.⁶⁷

---

⁶⁶ Ridley, Matt. *Původ ctosti*, s.131.

⁶⁷ Dawkins, Richard. *Sobecký gen*, s. 208.

7. Evoluce po Darwinovi

Etika a morálka nezajímala v minulosti pouze filozofy a teology, ale s rozvojem vědeckého poznání vzbudila pozornost i dalších nově vymezených vědních oborů jako je třeba psychologie, sociobiologie a „evoluční etika“, které morálku zkoumají především z biologického hlediska. Snaží se morálku zvědečtit. Takto se morálkou zabývali třeba Richard Dawkins (Sobecký gen), Robert Wright (Morální zvíře), Konrad Lorenz (Takzvané zlo) a mnozí další.

Darwinismus

Darwinismus je evoluční teorie v té podobě, jak jí vypracoval její tvůrce – Charles Darwin. Principem postupného vývoje živých organismů je v darwinismu tzv. přirozený výběr (selekce), dle něhož přežívají organismy, které se dokáží rychleji a účelněji přizpůsobit vnějším podmínkám a nově získané vlastnosti a schopnosti dědičně fixovat a využívat.⁶⁸ Darwinismus byl produktem duchovní atmosféry 19. století a jako takový je třeba jej nahlížet. Ve 20. století prošel poměrně bouřlivým vývojem. Jedním z prvních zastánců, respektive nezávislým objevitelem evoluční teorie na Darwinovi byl **Alfred Russel Wallace** (1823 - 1913), dále pak slavný Darwinův „buldok“ **Thomas Henry Huxley** (1825 - 1895), který byl neochvějným obhájcem Darwinovy teorie od jejího počátku a až téměř fanatický darwinista **Ernst August Haeckel** (1834 - 1919).

Tento termín uvedl do povědomí Thomas Henry Huxley v dubnu roku 1860 a zpočátku se používal pro popis pojmů týkajících se evoluce, jako např. malthuziánství. Ke konci 19. století se jím začal označovat názor, že přirozený výběr je jediným mechanismem evoluce, čímž se stavil do kontrastu s lamarckismem. Okolo roku 1900 byl darwinismus zastíněn Mendelovými zákony dědičnosti, ale myšlenky Darwina a Gregora Mendela byly spojeny moderní evoluční syntézou.⁶⁹

Argumentace Darwinových přívrženců ve prospěch nové teorie se logicky zpočátku týkala hlavně samotné obecné teorie přírodního výběru a jejího mechanismu, zejména v souvislosti s vývojem druhů po fyziologické a morfologické stránce a s jejich původem

---

⁶⁸ Kolektiv autorů. Filosofický slovník, s.77

⁶⁹ www.wikipedie.cz

a proměnlivostí v čase. Pokud jde o chování živočichů, biologové vycházeli buď z vlastních pozorování či z prací kolegů zoologů. Právem je často Darwin označován za prvního etologa, neboť chování zvířat nejen popisoval, ale zajímaly ho také motivy, pohnutky, emoce a kontextuální souvislosti ve vztahu k funkci daného chování a k samotné evoluci. Studium chování živočichů vůbec zaujímalo od počátku poměrně významné místo v evoluční vědě.

Sociální darwinismus

Sociální darwinismus je teorie, která se snaží aplikovat Darwinovy úvahy o přírodním výběru a „přežití nejschopnějších“ (*survival of the fittest*) na lidskou společnost, její vrstvy a jednotlivce. Tak jako v přírodě i ve společnosti lidé soutěží o přežití, lépe adaptovaní jedinci vítězí a ti hůře adaptovaní mají být ponecháni svému osudu. Termín užívali spíše Darwinovi kritici, Darwin sám důsledky této úvahy (např. eugeniku) výslovně odmítl. Lidská solidarita totiž podle něho dopady přírodního výběru do značné míry omezuje.

Sociální darwinisté například tvrdí (tvrdili), že altruismus a milosrdenství jsou proti přírodě, nebo že podle evoluční teorie mají silní právo potírat slabé, jinak dojde k postupné degeneraci lidstva.

Myšlenka soutěže jako hlavního motoru lidského a společenského vývoje se od 17. století objevuje hlavně u britských myslitelů (např. Thomas Hobbes, Adam Smith), nesmírný vliv měl spis anglického duchovního T. Malthuse o nebezpečí přelidnění (*An Essay on the Principles of Population*, 1798). Sám Malthus nebyl sociálním darwinistou, poskytl však myšlenkový základ pro bezohledný raný kapitalismus: neúspěšným lidem nemá smysl pomáhat, sociální problémy se tím totiž jen zhoršují. Spencer, Darwin i Galton (Darwinův bratranec) jeho knihu četli.

Myšlenky sociálního darwinismu poprvé vyjádřil britský filosof a teoretik liberalismu Herbert Spencer v knize „*O zákonech a příčině pokroku*“ (*Progress: its Law and Cause*, 1857), kde také používá pojem „přežití nejschopnějších“. O dva roky později vyšel Darwinův spis „*O původu druhů*“. Darwinův nevlastní bratranec Francis Galton pak ze Spencerova a Darwinova učení vyvodil tyto společenské důsledky: dobročinnost

a sociální péče udržují naživu méně schopné, a tak jim umožňují, aby se dále množili. Protože lidské schopnosti jsou přísně dědičné, dochází tak ke zhoršení kvality lidské populace. Tomu by měla bránit eugenika.

Na evropském kontinentě tyto myšlenky zpopularizoval německý biolog Ernst Haeckel svým bestsellerem „*Záhady světa*“ (*Welträtsel*) z roku 1899. Kniha byla brzy přeložena do mnoha jazyků (česky vyšla roku 1905). Haeckel byl militantním ateistou a materialistou (tzv. „monistou“). Galtonovy myšlenky spojil s myšlenkou francouzského spisovatele A. de Gobineau a zavedl pojem rasové hygieny, s nímž pak pracoval německý nacismus.

Pojem sociální darwinismus poprvé použil E. Gautier (1880) a rozšířil jej americký historik R. Hofstadter (1944), oba v kritickém smyslu. Přes rané své kritiky byl sociální darwinismus velmi rozšířený, zejména v Británii a v Německu na přelomu 19. a 20. století. Byli jím ovlivněni například i biolog T. H. Huxley, dramatik August Strindberg, H. G. Wells, Jack London nebo Charles Lindbergh.

Mezi prvními kritiky byl Darwin sám, který upozornil na význam solidarity a mravnosti, dále zejména křesťanští myslitelé jako John Henry Newman, Maurice Blondel nebo Jacques Maritain. Nietzsche proti sociálnímu darwinismu namítal, že právě lidé nějak postižení mohou mít pro společnost velký význam. Odmítali jej také levicovní a socialističtí myslitelé, z liberálů pak například Karl Popper a Ludwig von Mises. Po zkušenostech s nacismem, válkou a holokaustem byly sociální darwinismus a zejména rasové teorie ostře odsouzeny, nadále se však objevují v USA i v Evropě, často v souvislosti s krajní pravicí.

Sociobiologie

Důležitým okamžikem se stal rok 1975, ve kterém E. O. Wilson vydává knihu *Sociobiology: The New Synthesis*. S touto knihou je spjat vznik sociobiologie, která je výchozí disciplinou moderní evoluční etiky. „Sociobiologie je vědecké studium biologického základu všech forem sociálního jednání u všech druhů organismů včetně člověka.“ „někteří soudobí autoři (K. Bayertz) soudí, že evoluční etika prodělala na bázi sociobiologie nový vrchol.“

Impulsem nejen pro evoluční etiku, ale i darwinismus byla teorie sobeckého genu, která značně revidovala neodarwinistický pohled na evoluci. Jejím spoluautorem je významný britský myslitel Richard Dawkins (*1941), autor knihy *Sobeký gen* (1976), díky které si brzy získal pozornost široké veřejnosti. Dawkins dokazuje, že základní evoluční jednotkou není skupina ani jedinec, ale gen. Geny, které determinují fyziologické a behaviorální znaky svého „hostitele“, jež jsou pro jejich replikaci výhodné, „přežijí“ v populaci na úkor ostatních. Dawkins používá názornou metaforu veslice (jedinec) a veslařů (geny) k tomu, aby ukázal, jak se geny spolupodílejí na vítězství jedince. Metaforou karet (geny) a hráčů (jedinci) nám zase znázorňuje, jak se jedinci vyměňují, ale karty vždy zůstávají a pouze se v každém novém kole znovu zamíchají. Teorie sobeckého genu umožňuje vysvětlit lépe, v čem spočívá evoluční úspěšnost altruismu, než alternativní teorie skupinového výběru (group selection) a individuálního výběru (individua selection). Egoismus genů lze na základě teorie sobeckého genu elegantně skloubit s altruismem jedince.

V polovině 60. let došlo v biologických vědách k revoluci, kterou rozpoutali dva muži, George Williams a William Hamilton. Tato revoluce je nejspíš známá díky populárnímu pojmu „sobeký gen“, jehož autorem je Richard Dawkins. Její podstatou je myšlenka, že to, co živí tvorové dělají, se neděje v zájmu jejich skupin, jejich rodin, ba dokonce ani jich samotných. Každý jedinec se snaží, aby jeho chování prospívalo jeho genům, protože je nevyhnutelně potomkem jedinců, kteří se snažili o totéž.⁷⁰ Pokud bude pro organismus znak vytvořený genem výhodný - organismus pravděpodobně přežije; pokud ne - pak organismus zemře, přičemž se snad ani nestihne rozmnožit. Podle Richarda Dawkinse jsou organismy pouze schránkami genů, které geny využívají ke své replikaci.

Clinton Richard Dawkins (1941) je britský zoolog, etolog a biolog. Na veřejnosti působí jako popularizátor evoluční biologie a sociobiologie. Před svým odchodem do důchodu v roce 2008 působil jako profesor na univerzitě v Oxfordu. Dále působí jako spisovatel. Dawkins je vnímám jako kontroverzní osobnost pro svůj manifestovaný ateismus. Ostře vystupuje proti náboženství. Odmítá náboženský fundamentalismus a kritizuje všechny ostatní, i umírněné podoby náboženství. Považuje je za nebezpečný

jev, který omezuje svobodné myšlení lidí. Být o něčem přesvědčen na základě víry je podle Dawkinse v ostrém rozporu s přesvědčením na základě racionálních argumentů. Náboženský dogmatismus pak stojí v jádru dalších problémů – od vyučování zjevných nepravd o původu světa a lidstva až po teroristické útoky.

Dawkins je nositelem čestných doktorátů na univerzitách. V roce 1997 byl zvolen členem Královské literární společnosti a v roce 2000 královské přírodovědecké společnosti. Britská veřejnost jej v roce 2004 vyhlásila vítězem v anketě „Sto nejvýznamnějších britských intelektuálů“ a to dokonce s dvojnásobkem počtu hlasů před držitelem druhého místa.

Nechme však stranou nevšední Dawkinsův pohled na člověka jako na pouhý nástroj vlastních genu a věnujme se přímo jádru věci: jeho ateistické (či spíše anti-teistické) argumentaci, která nás vzhledem k tématu práce musí zákonitě zajímat nejvíce. V mírném podání ji představuje již v knize *Slepý hodinář*, kterou uvádí slovy: „Tuto knihu jsem napsal s přesvědčením, že naše vlastní existence kdysi představovala největší ze všech záhad, ale že tato záhada už byla vyřešená. Vyřešili ji Darwin a Wallace, my však ještě nějakou dobu budeme jejich řešení doplňovat.“ Dawkins podkrývá své přesvědčení dále: „Před Darwinem mohl být sice ateismus logicky obhajitelný, ale až Darwin umožnil, aby byl člověk intelektuálně spokojeným ateistou,“ vnímá se a zdůvodňuje to: „Přírodní výběr, onen slepý, automatický a nevědomý proces objevený Darwinem, který jako jediný vysvětluje zdánlivě účelné uspořádání všech forem života, nemá na mysli žádný účel. Nemá žádnou mysl a žádnou předvídatost. Neplánuje do budoucnosti.“

Etolog Konrad Lorenz (1903-1983), zakladatel moderní etologie, v knize *Takzvané zlo* argumentuje ve prospěch teze, která říká, že zabíjení a násilí slouží ku prospěchu druhu. Lorenz je zastáncem tzv. teorie skupinového výběru. Úkolem etiky je podle něj pouze kompenzovat nesoulad mezi fylogenezi a kulturními dějinami. Například agrese, která plnila v průběhu evoluce důležité funkce, se nyní v kulturním prostředí stává zdrojem problémů. Člověk by měl při vytváření norem brát v úvahu naše geneticky determinované možnosti. Některé Lorenzovy klíčové myšlenky však byly současnou sociobiologií překonány.

---

⁷⁰ Ridley, Matt. *Původ ctnosti*, s. 29.

8. ZÁVĚR

Většina z Darwinových teorií o evoluci vznikla na základě toho, že důkladně pozoroval, jak věci vypadají a fungují. Ale mnohé podstatné informace mu chyběly a mohl jen doufat, že nové objevy pravdivost jeho teorie potvrdí. Do dnešního dne se vědcům už podařilo mnohé mezery v poznání vyplnit. Byly nalezeny nové zkameněliny, zkoumání DNA poodhaluje překvapující propojení mezi rostlinnými a živočišnými druhy. I přesto je ale před námi ještě dlouhá cesta, než evoluci v úplnosti porozumíme.

Robert Wright říká, že pokud si zvykneme přemýšlet o jakékoli špatnosti, mnohem snáze se jí pak dopustíme.

Darwinova teorie přírodního výběru nejen odolala kritickému pohledu vědy, ale genetika navíc odhalila i další zákony, které platí v přírodě. Objevy genetiků vyvolaly mnohé etické otázky, a tak problémy spojené s evolucí dodnes vyvolávají vzrušené debaty.⁷¹

Pokud by Darwin přišel s myšlenkami, které by vůbec „nestály za řeč“, dnes bychom o tak velkém mysliteli již dávno nevěděli, to se ovšem nestalo. Stále se o jeho názorech vedou diskuze, zřejmě zde tedy zanechal některé myšlenky, kterými bychom se měly zabývat, dál je rozvíjet. Zajisté, že některé z nich jsou již dávno přežitě, víme, že je tomu již jinak, ale to je věda. Pracuje s tezemi, s kterými nás seznámili dřívější badatele, myslitelé a snaží se je spojit, ale i nahradit, se zcela novými poznatky. To, co platí dnes, nemusí platit za deset let. To, co bude aktuální a pravdivé za deset let, může zcela pozbýt platnosti třeba za dalších deset let.

Morálka je mezioborovým pojmem, kterým se zabývali zejména filozofové a teologové, později i psychologové a biologové. Filozofové a teologové se soustředili především na morální povinnosti a mravní normy, psychologové na problematiku morálního usuzování a morálního chování a biologové na biologickou podstatu morálního chování přirozených společenstev přírody. A díky jim jsme také pochopili, že lidé nestojí stranou

---

⁷¹ Winston, Robert. *Evoluce není revoluce*, s. 41.

přírodního světa. Jako ostatní živí tvorové jsme i my jeho součástí a náš život se odehrává podle jeho pravidel a zákonitostí.

9. Resumé

This bachelor thesis introduces an English naturalist and geologist, Charles Robert Darwin. He is best known for his contributions to evolutionary theory.

The biggest difference between human beings and the other animals is a sense of morality. The root for human morality lies in the social instincts. With the development of intellectual faculties, human beings were able to reflect on past actions and their motives and thus approve or disapprove of others as well as themselves. This led to the development of a conscience. Darwin would say that humans are biologically inclined to be sympathetic, altruistic, and moral as this proved to be an advantage in the struggle for existence.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

Barrett, Louise. *Evoluční psychologie člověka*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7178-969-7.

Bílý, Jiří. *Základy etiky, estetiky a religionistiky*. Praha: Eurolex, 2005. ISBN 80-86861-21-X.

Darwin, Charles. *O původu člověka*. Praha: Academia, 1970.

Darwin, Charles. *O vzniku druhů přírodním výběrem*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1492-4.

Darwin, Charles. *Vlastní životopis*. Osvěta, Praha 1951.

Dawkins, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0730-8.

De Waal, Frans. *Dobráci od přírody*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1421-7.

Flegr, Jaroslav. *Zamrzlá evoluce aneb je to jinak, pane Darwin*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1526-6.

Hladký Vojtěch, Kočandrle Radim, Kratochvíl Zdeněk. *Evoluce před Darwinem*.

Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN: 978-80-7465-026-0.

Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

Leakey, Richard E. *Darwinův původ druhů v ilustracích*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-023-3.

Maurois, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-084-4.

Petr, Václav. *Evoluční teorie: Česko-anglický, Anglicko-český výkladový slovník*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-016-4.

Petr, Václav. *Kritický úvod do teorie přírodního výběru*. Praha: Peres, 1996. ISBN 80-901691-1-2.

Rádl, Emanuel. *Dějiny filosofie II. – Novověk*. Praha: Votobia, 1999. ISBN 80-7220-064-X.

Ridley, Matt. *Červená královna*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0825-8.

Ridley, Matt. *Původ ctnosti: O evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-351-X.

Ruse, Michael. *Charles Darwin: filosofické aspekty Darwinových myšlenek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1901-1.

Sborník textů. *Charles Darwin – Dvě stě let od jeho narození*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. ISBN 978-80-86547-80-0.

Sokol, Jan: *Filosofická antropologie*, Portál, Praha 2002. ISBN 80-7178-627-6.

Winston, Robert. *Evoluce není revoluce*. Praha: Nakladatelství Slovart, 2012. ISBN 978-80-7391-594-0.

Wright, Robert. *Morální zvíře: Proč jsme to, co jsme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-127-1.

Internetové odkazy

<http://www.wikipedia.cz>

<http://www.aboutdarwin.com>

<http://darwin-online.org.uk>

<http://www.britannica.com>